

გურამ ანანიშვილი*

პოლიტიკური ანომია და სამოქალაქო ომი

I. შესავალი

1897 წელს დიურკემმა ადამიანთა თვითმკვლელობის მიზეზთა კვლევის საფუძველზე შექმნა თეორია, რომელსაც სოციალური ანომია უწოდა.¹ ამ ტერმინის ქვეშ მოიაზრებოდა საზოგადოების მდგომარეობა მყისიერი ცვლილებების პერიოდში, როდესაც ძველი სოციალური ნორმები დისფუნქციური ხდება, ხოლო ახალი ჯერ არ ჩამოყალიბებულა. დიურკემს მიაჩნდა, რომ ეს ნორმები ადამიანებს ეხმარება ქაოსურ სოციალურ სამყაროში შეძლონ ორიენტირება, იპოვონ საკუთარი ადგილი საზოგადოებაში, ჰქონდეთ მიზანი, თვითრეალიზების შესაძლებლობა, რაც სტიმულს მისცემს, განაგრძონ ცხოვრება. ნორმების არარსებობა ადამიანთა ცხოვრებას ართულებს, ზრდის დეზორიენტაციას და გაუგებრობას, რაც გამოიხატება სუიციდური შემთხვევების რაოდენობის ზრდაში. დიურკემი ასევე შენიშნავს, რომ ნორმატიული მარეგულირებელი მექანიზმები ინგრევა როგორც პოზიტიური განვითარებების დროს (მაგ., ეკონომიკური ზუმი), ისე ნეგატიური პროცესების პირობებში (მაგ., ეკონომიკური დეპრესია).²

დიურკემი არაერთხელ გაუკრიტიკებიათ საზოგადოების ცხოვრებაში სახელმწიფოს დიდი როლის არგუმენტირების გამო. მისი, როგორც სტრუქტურული ფუნქციონალიზმის ერთ-ერთი მთავარი ადვოკატის, პოლიტიკური მოსაზრებების კრიტიკა პოსტსტრუქტურალიზმის და შემდგომ ეპოქებში მეტად გამძაფრდა.³⁴ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დიურკემის სოციალური ანომიის კონცეფცია, ისევე, როგორც მისი სააზროვნო ტრადიციის მიხედვითა და გავლენით წარმოქმნილი

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი, g.ananishvili@sabauni.edu.ge <https://orcid.org/0009-0004-0079-5349>

¹ Durkheim É., *Suicide: A Study in Sociology*, Translated by J. A. Spaulding and G. Simpson, London, 2005.

² იხ., იქვე, 201-239.

³ Giddens A., *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber*, Cambridge University Press, 1971, 95-104.

⁴ Sydie R.A., *Natural Women Cultured Men: A Feminist Perspective on Sociological Theory*, Toronto, 1987, 13-50.

სხვა თეორიები პოლიტიკის თუ დევიაციის შესახებ, არასდროს გაანალიზებულა შეიარაღებულ სამოქალაქო კონფლიქტთან მიმართებით. მიუხედავად ამისა, საზოგადოებრივი დინამიკის ცალკეული ასპექტების ანალიზისათვის თანამედროვე მკვლევართა ობიექტივში სოციალური ანომიის პოლიტიკური კონტექსტი მაინც მოექცა⁵. დღეს პოლიტიკურ ანომიას უკავშირებენ ისეთ მოვლენებს, როგორცაა, დემოკრატიული ნორმების რღვევა, პოლიტიკური გაუცხოება, გამონვეული საზოგადოების უუნარობის განცდითა და უკმაყოფილების ზრდით, რაც, თავის მხრივ, ხელს უწყობს საზოგადოებებში რადიკალიზმის, ავტორიტარიზმის და პოლიტიკური ექსტრემიზმის კულტივირებას. ისინი უმეტესად სოციალური პრობლემების აქტუალობის ზრდის გვერდით შედეგად მიიჩნევა.

ეკონომიკური აქტივობის, კეთილდღეობის და სოციალური უსაფრთხოების საკითხები ფუნდამენტშივე გადაჯაჭვული იყო სოციალური ანომიის საკითხთან, რამდენადაც თავდაპირველად ამ კონცეფციის კონტურები დიურკემმა 1893 წლის ნაშრომში – „შრომის დანაწილება საზოგადოებაში“ – გამოკვეთა.⁶ თანამედროვე პრობლემების ანომიის პარადიგმაში განმარტებაც ძირითადად ეკონომიკური საკითხებიდან გამომდინარე ხდება. მაგალითად, უმუშევრობით გამოწვეული დეზორგანიზაცია და დეზორიენტაცია;⁷ ასევე რადიკალური თავისუფალი საბაზრო პრინციპების ინსტიტუციონალიზაციის პირობებში, მოსახლეობაში კონკურენციის ზრდის კვალდაკვალ, სოციალური უსაფრთხოების მიმართ გაზრდილი მგრძობელობა, რაც ხშირ შემთხვევაში ტრანსფორმირდება იმიგრანტების მიმართ აგრესიით და ქსენოფობიური ნარატივების გამავრცელებელი პოპულისტური პოლიტიკური ძალების პოპულარობით.⁸

მოსახლეობის ანომიური კონდიციის კლასიკური გაგების არსებითი კომპონენტების პოვნა მარტივად შესაძლებელია თანამედროვე პოლიტიკური ცხოვრე-

⁵ იხ., Heydari A., Teymoori A., Nasiri H., Fardzadeh H. E., Relationship Between Socioeconomic Status, Anomie, and Authoritarianism, *Journal of Social Sciences and Humanities*, Vol. 7, No. 1, 2012, 1-12; Ionescu O., Tavani J., Collange J., Political Extremism and Perceived Anomie: New Evidence of Political Extremes' Symmetries and Asymmetries Within French Samples, *International Review of Social Psychology*, Vol. 34, No. 1, 2021, 1-16; Sprong S. J., "Our Country Needs a Strong Leader Right Now": Economic Inequality Enhances the Wish for a Strong Leader, *Psychological Science*, Vol. 30, No. 11, 2019, 1625-1637.

⁶ Durkheim E., *The Division of Labor In Society*, Translated by G. Simpson, Edited by S. Lukes, The Free Press of Glencoe, 1960, 277-292.

⁷ Stankunas M., Lindbert J., Avery M., Sorensen R. Suicide, Recession and Unemployment, *The Lancet*, Vol. 381, No. 721. 2013, 721-722.

⁸ Burgi N., *Societies Without Citizens: The Anomic Impacts of Labor Market Restructuring and the Erosion of Social Rights in Europe*, *European Journal of Social Theory*, Vol. 17, No. 3, 2014, 290-306.

ბის არაერთ პრობლემურ ასპექტში. თუმცა ამ ვითარების ძირითადი ელემენტები – რადიკალიზმი, პოლარიზაცია, პოლიტიკური პროცესის არაინკლუზიურობა, ეკონომიკური უთანასწორობა და ა.შ., განსაკუთრებულ მსგავსებას ავლენს სხვა, მეტად დესტრუქციული პროცესების წინაპირობებთან.

სამოქალაქო ომის წინაურე პერიოდისთვის დამახასიათებელი გარემოებებზე მსჯელობისას არაერთი მკვლევრის მიერ იდენტიფიცირებული ფაქტორები, რომლებიც შეიარაღებულ კონფლიქტს იწვევს, ავლენს მნიშვნელოვან მსგავსებებს პოლიტიკური ანომიის კონდიციის ზემოთ აღწერილ მახასიათებლებთან.⁹ ამის გათვალისწინებით, კვლევის მიზანია პოლიტიკური ანომიის კონცეფციის გადაზრება და მისით გამოწვეული შესაძლო ნეგატიურ განვითარებათა ანალიზი, კერძოდ, პოლიტიკური ანომიის კომპონენტების მიმართების დადგენა საზოგადოებისა და სახელმწიფოსთვის ყველაზე უფრო დესტრუქციულ მოვლენასთან – სამოქალაქო ომის წინაპირობებთან.

II. პოლიტიკური ანომიის თანამედროვე აღქმა

თანამედროვე დემოკრატიის პრობლემების სოციალური ანომიის პოლიტიკურ ასპექტებთან არსებითი კორელაციის მიუხედავად, რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი მაინც რჩება თანამედროვე მკვლევართა ყურადღების მიღმა. როგორც ცნობილია, ნებისმიერ ჯანსაღ სოციუმში საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ნორმათა ერთობლიობა, ნორმატიული კომპლექსი, მუდმივად იცვლება. სამეცნიერო მიღწევებისა და განვითარების სხვა მახასიათებლების კვალდაკვალ, ზოგიერთი ნორმა კარგავს მნიშვნელობას, იქმნება ახალი ქცევისა და ურთერთობის სტანდარტები. ეს პროცესი, როგორც წესი, ეტაპობრივად ხდება და ხშირად მრავალი თაობის განმავლობაში მიმდინარეობს. ნორმალურ პირობებში, მსგავსი ცვლილებები შესაძლოა ნეგატიურ ასპექტებსაც შეიცავდეს, მაგრამ არ ქმნის ანომიას, რადგან საზოგადოებას აქვს დრო შესაბამისი რეფლექსიისთვის.

სოციუმის ანომიური კონდიცია, დიურკემისეული განსაზღვრების თანახმად, მიეწერება რადიკალურ ცვლილებებს, რომლებიც იმდენად სწრაფად ხდება,

⁹ Collier P., Hoeffler A., On economic causes of civil war. Oxford Economic Papers, Vol. 50, No. 4, 1998, 563-573; Abu Bader S., Ianchovichina E., Polarization, Foreign Military Intervention and Civil Conflict. Policy Research Working Paper, Report Number WPS8248, 2017, 38-39; De Figueiredo R. J., Weingast B. R., Rationality of Fear: Political Opportunism and Ethnic Conflict, in: Civil Wars, Insecurity, and Intervention, Edited by B. F. Walter and J. Snyder, Columbia University Press, 1999, 261-302.

რომ ნორმები ვერ ასწრებს ახალ გარემოსთან ადაპტირებას.¹⁰ თანამედროვე დემოკრატიის ისეთი პრობლემური გვერდითი გამოვლინებები კი, როგორცაა, პოპულიზმი, უმუშევრობა და სიმდიდრის გადანაწილების უთანაბრობა, არ დამდგარა რევოლუციური ცვლილებების შედეგად და ეტაპობრივად სულ უფრო მეტი სიმწვავით იჩენდა თავს უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე. მეორე მხრივ, ისეთი რისკები, როგორცაა, რიგითი მოქალაქეების პოლიტიკური გაუცხოება, მოსახლეობის დიდ ნაწილში უუნარობის შეგრძნება იმასთან დაკავშირებით, რომ მათი ჩართულობა სახელმწიფოს მართვაში შესაძლებელიცაა და საჭიროც, ისევე, როგორც მათით მანიპულირების პრობლემა არ გაჩენილა დემოკრატიული მმართველობის ფორმის მყისიერი გარდაქმნის ან რეფორმაციის შედეგად.¹¹ მოსახლეობის მანიპულაციისა და ძალაუფლების მიტაცების საფრთხეს იმპლიციტურად დემოკრატია მუდმივად შეიცავდა, რაზეც ჯერ კიდევ პლატონი, საკუთარ „სახელმწიფოში“, მმართველობის ამ ფორმის კრიტიკისას მიაწინებდა¹².

პოლიტიკურ ანომიაზე მსჯელობისას ძირითადად უგულებელყოფილია საერთაშორისო განზომილება, რაც არასამართლიანად გამოიყურება. რადგან ყველა დიდი ეკონომიკური თუ პოლიტიკური, პოზიტიური და ნეგატიური გარდაქმნა, რომელიც უკანასკნელ საუკუნეში მოხდა, და რომელმაც ხელი შეუწყო ცალკეული სახელმწიფოების დონეზე რადიკალურ ცვლილებებს, იშვიათად იყო ლოკალური მოვლენა და როგორც წესი, მთელ რეგიონზე ვრცელდებოდა. ამის მაგალითები უხვად მოტანაა შესაძლებელი პირველი მსოფლიო ომიდან „ოთხი აზიური ვეფხვის“ ეკონომიკურ სასწაულამდე, აფრიკული განმათავისუფლებელი მოძრაობიდან 2008 წლის ეკონომიკურ კრიზისამდე. ნებისმიერი კატალიზატორი, რომლითაც შიდასახელმწიფოებრივი პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ცვლილებები (ისევე, როგორც სტაბილურობა) წარმოიქმნებოდა, ყოველთვის მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული რეგიონულ თუ გლობალურ საერთაშორისო ურთიერთობებთან.

¹⁰ Durkheim É., *Suicide: A Study in Sociology*, Translated by J. A. Spaulding and G. Simpson, London, 2005, 213.

¹¹ Tughushi L., Turmanidze K., Gagua M., Khundadze T., Ananeishvili G., Zurabashvili T., *Anti-liberal Populism and the Treat of Russian Influence in the Regions of Georgia*, Tbilisi, 2018, 58-61.

¹² იხ., პლატონი, სახელმწიფო, ბ. ბრეგვაძის თარგმანი, თბილისი, 2003, 199-206.

III. არგუმენტები კვლევის ჰიპოთეზისთვის

შეუქცევადი გლობალიზაციის პირობებში შიდასახელმწიფოებრივ პროცესებზე საერთაშორისო პოლიტიკის გაზრდილი ზეგავლენის საკითხი მოცემული კვლევის მიზნებისთვისაც დიდი მნიშვნელობისაა. სამოქალაქო კონფლიქტთა არაერთი მკვლევარი ნლების მანძილზე მიანიშნებდა, რომ შიდა დაპირისპირებების მიზეზთა კომპლექსი საკუთარ თავში აერთიანებს როგორც ეროვნულ დონეზე არსებულ ფაქტორებს, ისე საერთაშორისო ვითარების ზეგავლენას (სხვადასხვა მეცნიერულ ხედვაში გამოთქმული სამოქალაქო ომების წარმოქმნის უმთავრესი მიზეზები ეკონომიკური ვითარება,¹³ ხელისუფლების ლეგიტიმაციის კრიზისი,¹⁴ პოლიტიკური მომენტუმი¹⁵ და ა.შ. პირდაპირ თუ ირიბად, დაკავშირებული არიან საერთაშორისო პოლიტიკასთან).

პოლიტიკური ანომიისა და სამოქალაქო ომის მიმართების კონცეპტუალური ჩარჩოს განსასაზღვრად აგრეთვე მნიშვნელოვანია შევეხოთ ისეთ მკვლევარს, როგორც რობერტ მერტონია. მისთვის ემილ დიურკემის სოციალური ანომია გახდა ძირითადი იდეური წყარო სტრუქტურულ რღვევის თეორიის შესაქმნელად. სოციუმში დევიაციურ ქმედებათა მიზეზების ახსნისას ამერიკელი სოციოლოგი აღნიშნავდა, რომ ყველა ადამიანი მიდრეკილია მოახდინოს ინტერნალიზაცია იმ კულტურული ნორმებისა, რომლებშიც ცხოვრობს (რითაც ახდენს ორიენტირებას დიურკემის მიერ აღწერილ კომპლექსურ სოციალურ გარემოში, რომელიც სულ უფრო პრობლემური ხდება ცვლილებათა ინტენსივობის ზრდის გამო).¹⁶

ნორმების ნაწილი უნივერსალურია. ნებისმიერ საზოგადოებაში ადამიანებს სჭირდებათ კეთილდღეობის და თვითრეალიზების შესაძლებლობები. თუმცა ნორმატიული კომპლექსი მოიაზრებს იმ კულტურული თვალსაზრისით სპეციფიკურ მიზნებსაც, რომელთა მიღწევა პიროვნებისთვის მთავარი საშუალებაა სასურველი სტატუსის მოსაპოვებლად. სასურველად მიჩნეული პერსონალური თუ ჯგუფური მიზნების მისაღწევად ჩამოყალიბებულია საყოველთაოდ მიღებული და კანონიერი საშუალებები, ერთგვარი საგზაო რუკა, ნორმატიული მექანიზმე-

¹³ იხ., Collier P., Elliott V. L., Hegre H., Hoeffler A., Reynal-Querol M., Sambanis N., *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*, Washington DC, 2003.

¹⁴ Djankov S., Reynal-Querol M., *The Causes of Civil War*, Policy, Research Working Paper, Report Number WPS 4254, Washington DC, 2007, 15-19.

¹⁵ Kaufman S. J., *Symbolic Politics or Rational Choice*. *International Security*, Vol. 30, No. 4, 2006, 45-86.

¹⁶ იხ., Merton R. K., *Social Theory and Social Structure*, New York, 1968.

ბის სახით. როდესაც ეს მექანიზმები (ან მათი ქმედითობა) შეზღუდულია ან აღარ არსებობს, ინდივიდები იწყებენ ალტერნატიული გზების ძიებას მიზნების მისაღწევად ან საერთოდ უგულებელყოფენ მათ. შედეგად, სოციალური სტრუქტურა ირღვევა და იწვევს დევიაციას.¹⁷

დიურკემისა და მერტონის ნააზრევის ურთიერთთავსებადობის საფუძველზე შესაძლებელია ითქვას, რომ სოციალური სისტემა ადამიანს უბიძგებს დევიაციისკენ, მათ შორის იმითაც, თუ არ (აღარ) არსებობს რელევანტური ნორმატიული მექანიზმები, რომლებიც ქმედითი იქნება კულტურაში გაზიარებული და შესაბამისად, პიროვნების მიერ ინტერნალიზებული მიზნების მისაღწევად. მსგავსი ნორმების არარსებობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითი საზოგადოებაში (ან მის გარშემო) რადიკალური გარდაქმნებით გამოწვეული სოციალური ანომიის კონდიციაა.

როგორც ცნობილია, სტერილური საზოგადოებები არ არსებობს. შესაბამისად, მერტონის მიერ განხილული დევიაციის გარკვეული დონე (ისევე, როგორც სისტემის მხრიდან მისკენ ადამიანთათვის ბიძგის მიცემა) ყველა სოციუმისთვისაა დამახასიათებელი. ის არ არის ერთმნიშვნელოვნად ნეგატიური მოვლენა განსაზღვრულ მასშტაბამდე და სხვა რამდენიმე დადებით თვისებასთან ერთად, მათ შორის, შესაძლოა ხელს უწყობს საზოგადოების კონსოლიდაციას.¹⁸ მაგრამ სოციალური ანომიის დროს, რადგან ძველი ნორმები უფუნქციოა, დევიაციის განსაზღვრება რელატიური ხდება, რითაც კარგავს საზოგადოების გამაერთიანებელ ფუნქციასაც. მეტიც, ნორმების არაერთმნიშვნელოვნება შეუძლებელს ხდის მათ გარშემო სოციუმის კონსოლიდაციას, კმნის მოსახლეობის დეზინტეგრაციის და ფრაგმენტაციის პერსპექტივებს.

საზოგადოებრივი ჯგუფები და ინდივიდები ანომიის პირობებში ინდივიდუალურად წყვეტენ, რა გზებით უნდა მიიღწეს ესა თუ ის მიზანი.¹⁹ როგორც წესი, ამას მხოლოდ საკუთარი ვიწრო ინტერესების შესაბამისად აკეთებენ, რადგან სხვა რაციონალური ინდიკატორი საჭირო ნორმის განსასაზღვრად, ისევე, როგორც მაიძულებელი ფაქტორი, არ არსებობს. ნორმების რელევანტურობის დაკარგვასთან ერთად, დიდი ალბათობით, მოსალოდნელი ხდება საზოგადოების დიდი ნაწილის მაკონსოლიდირებელი სისტემების, მათ შორის, იმ სოციალური ინ-

¹⁷ იხ., იქვე, 227-257.

¹⁸ Thorlindsson T., Bernburg J. G., Durkheim's Theory of Social Order and Deviance: A Multi-level Test, *European Sociological Review*, Vol. 20, No. 4, 2004, 271-285.

¹⁹ იხ., Merton R. K., *Social Theory and Social Structure*, New York, 1968, 132.

სტიტუტების (განმეორებადი სოციალური პრაქტიკების) დელეგიტიმაცია და დეკონსტრუქცია, რომლებიც აღნიშნული ნორმატიული მექანიზმების შესაბამისად დაფუძნდნენ. მეორე მხრივ, ვინაიდან ადამიანები, განსაკუთრებით კრიზისების დროს გადარჩენის მიზნით, როგორც წესი, გრძნობენ გაერთიანების აუცილებლობას,²⁰ სხვა შესაძლებლობების არასასურველობის ან არარსებობის შემთხვევაში, მოსალოდნელია, მობილიზაცია მოახდინონ, ერთი მხრივ, ნაკლებად კომპლექსურ, მეორე მხრივ, ჰომოგენურობის სიმყარის მეტი პერსპექტივის მქონე სანყისებზე: რასა, ეთნიკურობა, რელიგია, გვარი და ა.შ. მსგავს სანყისებზე დაფუძნებული ინსტიტუტები, მათ განმეორებად სოციალურ პრაქტიკებში მონაწილე ინდივიდების მსგავსად, შინაარსის თვალსაზრისით, მინიმალურად ატარებს ამბივალენტურ მახასიათებლებს (ან ხარ რომელიმე გვარის/რასის ან არა. შუალედური მდგომარეობა თითქმის არ არსებობს. ამასთან, ბევრად რთულია, პიროვნებამ აღნიშნული სანყისები უარყოს ან შეიცვალოს, პოლიტიკური შეხედულების ან რაიმე სახის ინტერესისაგან განსხვავებით). მსგავსი განსაზღვრულობა კრიზისში (ანომიაში) მყოფი საზოგადოების წევრებისთვის სიმშვიდის და უსაფრთხოების განცდის შექმნის ერთ-ერთი გზაა, რაც მათთვის ექსტრემალურ ვითარებაში გადამწყვეტია.

აქედან გამომდინარე, საზოგადოების განგრძობადი ანომიური მდგომარეობა, სამართლიანად მიიჩნევა დეზინტეგრაციის მაღალი რისკის შემცველად. როგორც აღინიშნა, როცა გაზიარებული ნორმები არ მნიშვნელობს, კონსოლიდაცია რთულდება. ასეთ ვითარებაში ადამიანთა თანაცხოვრებისთვის ორგანული ფენომენის – კონკურენციის, გამოსვლას ინსტიტუციური, კონსტრუქციული ჩარჩოდან და კონფლიქტის (მათ შორის, ჯგუფურის) ესკალაციას მხოლოდ შესაბამისი გარემოებების არსებობა განაპირობებს: მობილიზაციის შესაძლებლობა²¹, სამხედრო და ფინანსურ რესურსებზე წვდომა და მობილიზაციის ადგილის გეოგრაფიული მდებარეობა²² სახელმწიფო საზღვრის გასწვრივ ან ზღვაზე გასასვლელით.

აღნიშნული მოცემულობის გათვალისწინებით ჩნდება ვარაუდი, რომ შესაბამისი გარემოებების არსებობის შემთხვევაში პოლიტიკური ანომიის კონდიცია

²⁰ Burton-Chellew M. N., Ross-Gillespie A., West S. A., *Cooperation in Humans: Competition Between Groups and Proximate Emotions, Evolution and Human Behavior*, Vol. 31, No. 2, 2010, 104-108.

²¹ იხ., Kaufman S. J., *Symbolic Politics or Rational Choice, International Security*, Vol. 30, No. 4, 2006, 53.

²² Toft M. D., *The Geography of Ethnic Violence: Identity, Interests, and Indivisibility of Territory*, Princeton University Press, 2003, 127.

ქმნის მნიშვნელოვან წინაპირობას სამოქალაქო ომისთვის. კვლევის მთავარი კითხვა იყო ემპირიულად იმის განსაზღვრა, თუ რა მიმართება არსებობს პოლიტიკური ანომიასა და შეიარაღებულ სამოქალაქო კონფლიქტს შორის.

IV. კვლევის დიზაინი

პოლიტიკურ ანომიას შესაძლოა მრავალფეროვანი და კომპლექსური გამოვლინება ჰქონდეს, რომელთაგან სამოქალაქო ომი მნიშვნელოვანი, მაგრამ ერთ-ერთია. ისევე, როგორც, არასწორი იქნება, თუ ყველა სამოქალაქო ომი ანომიით დეტერმინირებულ შემთხვევად მიიჩნევა. მოცემული სტატიის ფარგლებში საკვლევი ობიექტის შერჩევის პირველ კრიტერიუმად იმგვარი ცვლილებები იქნა აღებული, რომლებიც საკუთარ თავში მოიაზრებდა პოლიტიკური პროცესის წარმართვის ხანგრძლივად არსებული ნორმატიული მექანიზმების გარდაქმნას და რომლებიც მანამდე განაპირობებდა სტაბილური პოლიტიკური გარემოს.

ვინაიდან ცვლილებები მუდმივად მიმდინარეობს, ხოლო ანომიის ერთ-ერთი მთავარი ასპექტი არა უბრალოდ აწინდელი ნორმების ქმედითობის დაკარგვა, არამედ მათი ფუნქციური უნარის უეცარი დაქვეითებაა პოლიტიკურ თუ სოციალურ მიზანთა მიღწევადობასთან მიმართებით, კიდევ ერთ კრიტერიუმად განსაზღვრულ იქნა მყისიერი და რადიკალური პოლიტიკური ცვლილებები (რაც გახდა ნორმატიული მექანიზმების რელევანტურობის დაკარგვის მიზეზი).

აღნიშნული კრიტერიუმების გათვალისწინებით, საკვლევ ობიექტად განისაზღვრა ბოსნია-ჰერცეგოვინის ფედერაციული რესპუბლიკა. წარსულში სამოქალაქო ომის მქონე ქვეყანა. „ცივი ომის“ დასრულების და იუგოსლავიის დაშლის საწყისი პერიოდი ხასიათდება როგორც რადიკალური და მყისიერი სოციალ-პოლიტიკური ცვლილებებით, ისე მანამდე ეროვნულ თუ საერთაშორისო პოლიტიკაში ხანგრძლივად არსებული ნორმატიული მექანიზმების რელევანტურობის გაქრობით. საკვლევ პერიოდად განისაზღვრა 1985-1995 წლები, როგორც შეიარაღებული დაპირისპირების წინა პერიოდი. ძირითად მეთოდოლოგიად განისაზღვრა შემთხვევის შესწავლის მეთოდი.

V. პოლიტიკური ანომია სამოქალაქო ომის წინა პერიოდში: ბოსნია-ჰერცეგოვინის მაგალითი

1990-იანი წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში განვითარებული მოვლენების მიზეზების შესახებ განსხვავებული მეცნიერული მოსაზრებები არსებობს, თუმცა საკითხზე მომუშავე ავტორთა უმეტესობა თანხმდება, რომ „ცივი ომის“ დასრულება იყო იმ ტიპის რადიკალური ცვლილება, რომელმაც სრულად შეცვალა საერთაშორისო ძალთა ბალანსი და გავლენა მოახდინა სახელმწიფოთა უმრავლესობის შიდა პოლიტიკურ ვითარებაზე.²³ აღნიშნული კარდინალური გარდაქმნის კვალდაკვალ, რომელიც პოლიტიკური ანომიის ერთ-ერთი მთავარი ინდიკატორია, არაერთი ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი ემპირიული მონაცემი ადასტურებს, რომ მსოფლიოში შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტების წარმოქმნის ინტენსივობა „ცივი ომის“ დასრულების შემდგომ არსებითად არ შეცვლილა.²⁴ შედეგები ერთი შეხედვით პარადოქსულია, რადგან 1990 წლის შემდეგ მსოფლიო აღარ იყო გაყოფილი ორ დაპირისპირებულ ბანაკად, რომლებიც ერთმანეთის დასასუსტებლად აპრობირებულ, ე.წ. „პროქსი ომებს“ წარმოქმნიდნენ.

„ცივი ომის“ პერიოდში სამოქალაქო კონფლიქტებით გამორჩეულ რეგიონებში (მაგ., სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია, ცენტრალური ამერიკა) 1990-იანი წლებში სიტუაცია მეტ-ნაკლებად დასტაბილურდა. მაგრამ გაჩნდა ახალი ცხელი წერტილები ქვეყნებში, სადაც მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ათწლეულებში მნიშვნელოვანი შეიარაღებული დაპირისპირება არასდროს ყოფილა. მსგავსი რეგიონები იყო აღმოსავლეთ ევროპა და ბალკანეთი, სადაც ყოფილი სსრკ-ს და იუგოსლავიის 21 რესპუბლიკიდან 10-ში სამოქალაქო ომი დაიწყო.²⁵

არაერთი მეცნიერი პოსტ-კომუნისტურ სახელმწიფოებში 1990-იანი წლებში შექმნილ ვითარებას სხვადასხვა კონტექსტით უკავშირებს რადიკალურ ცვლილებებს. მაგალითად, კალივასისა და ბალსელსის აზრით, მიუხედავად იმისა,

²³ Abashidze Z., Ananeishvili, G., *International Armed Conflicts in the Final Stage of the Cold War (1975-1990) and Subsequent Period (1991-2005)*, Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, Vol. 17, No. 4, 2023, 184-190.

²⁴ Gleditsch N. P., Wallensteen P., Eriksson M., Sollenberg M., Strand H., *Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset*, Journal of Peace Research, Vol. 39, No. 5, 2002, 615-637; Harbom L., Melander E., Wallensteen P., *Dyadic Dimensions of Armed Conflict, 1946-2007*, Journal of Peace Research, Vol. 45, No. 5, 2008, 697-710; Pettersson T., Wallensteen P., *Armed conflicts 1946–2014*. Journal of Peace Research, Vol. 52, No. 4, 2015, 536-550.

²⁵ Congressional Research Service Report for Congress – Foreign Affairs, Defense and Trade Division, *Armed Conflicts in the World Since the End of the Cold War (1989 – Present)*, 2000, 3-4.

რომ შეიარაღებული კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზები და წარმოქმნისთვის აუცილებელი გარემოებები იდენტიურია, როგორც ცივი ომის პერიოდში, ისე მის შემდგომ შემთხვევებში, საერთაშორისო პოლიტიკაში ძალთა ბალანსის რადიკალური ცვლის ფენომენი კონკრეტულ შემთხვევებზე დიდი ზეგავლენის მომხდენი გახდა. დიდი ხნის მანძილზე არსებული სტატუს კვოს რღვევამ პირდაპირი გავლენა მოახდინა ცალკეულ სახელმწიფოებში შიდა პოლიტიკურ პროცესებზე და ეროვნულ პოლიტიკაში ტურბულენტური ძვრები გამოიწვია.²⁶

ცვლილებათა გამო გამომწვეულ არასტაბილურობას უსვამენ ხაზს ჯონსი და სტიდმანი.²⁷ სსრკ-ის დაშლის შედეგად დამოუკიდებლობამოპოვებულმა, ძირითადად მრავალეთნიკურმა სახელმწიფოების დიდმა ნაწილმა დაიწყო თანამედროვე ტიპის სახელმწიფოს, როგორც წარმატების საუკეთესო მაგალითის, მშენებლობა დასავლური მოდელის შესაბამისად. მიუხედავად სურვილისა, პოსტ-კომუნისტურ რესპუბლიკებში დემოკრატიისა და ერი-სახელმწიფოს შენება მიმდინარეობდა პირობებში, სადაც მსგავსი პროექტის განსახორციელებლად საჭირო გამოცდილება და სოციალური წინაპირობები მინიმალური იყო.

შესაბამისი პოლიტიკური კულტურის და სოციალური წინაპირობების არარსებობა, როგორც დემოკრატიული და თანამედროვე სახელმწიფოების ჩამოყალიბების ერთ-ერთი მთავარი ხელის შემშლელი ფაქტორი, სხვა მკვლევართა ინტერესის საგანიც გახდა. მაგალითად, მანსფილდი და სნაიდერი, საკუთარ კვლევაზე დაყრდნობით აღნიშნავენ, რომ ავტორიტარული რეჟიმების სწრაფი დემოკრატიზაცია ზრდიდა ომის წარმოქმნის საფრთხეს, როგორც საერთაშორისო, ისე შიდაპოლიტიკურ პერსპექტივაში.²⁸

იმავე პერიოდის შესახებ ტონი სმიტი აღნიშნავს, რომ მიუხედავად დემოკრატიის მიმზიდველობისა, მის მისაღწევად მხოლოდ ენთუზიაზმით განხორციელებული პოლიტიკური ცვლილებები გარდამავალ დემოკრატიებში ვერ უზრუნველყოფდნენ ისეთი კულტურული, ეკონომიკური და საზოგადოებრივი გარემოს შექმნას, რომელიც გადამწყვეტი იყო როგორც დემოკრატიული წესრიგის შესანარჩუნებლად, ისე მომავალი პროგრესული რეფორმებისთვის.²⁹

²⁶ Kalyvas S. N., Balcells L., *International System and Technologies of Rebellion: How the Cold War Shaped Internal Conflict*, American Political Science Association, Vol. 104, No. 3, 2010, 415-429.

²⁷ Jones B. D., Stedman S. J., *Civil Wars & the Post-Cold War International Order*, Dædalus, Vol. 146, No. 4, 2017, 33-44.

²⁸ Mansfield E. D., Snyder J., *Democratization and War*, Foreign Affairs, Vol. 74, No. 3, 1995, 79-97.

²⁹ Smith T., *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy*, Princeton University Press, 2012, 346-360.

„ცივი ომის“ დასრულების შემდგომი პერიოდის შესახებ ანალიზში, რომელსაც სხვადასხვა ავტორი საერთაშორისო და ეროვნულ დონეებზე არსებული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების შესახებ აკეთებდა, საგულისხმო პარალელებია უკვე აღწერილ პოლიტიკურ ანომიასთან: რადიკალური ცვლილებებით გამოწვეული დეზორიენტაცია; მიზნად დასახული თანამედროვე ტიპის სახელმწიფო, რომლის შექმნისთვის ძველი პოლიტიკური ნორმები გამოუსადეგარია, ხოლო ახალი ნორმატიულ კომპლექსი ჯერ არ ჩამოყალიბებულა და ლეგიტიმაცია არ მოუპოვებია. პრაქტიკულად იმავე ტიპის პროცესი მიმდინარეობდა ბოსნიასა და ჰერცეგოვინაში „ცივი ომის“ მიწურულს და დამოუკიდებლობის პირველ წლებში.

იუგოსლავიაში ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემები ცივი ომის დასრულებამდე, 1980-იან წლებში დაიწყო. კრიზისული სიტუაცია გაამძაფრა სსრკ-ის დასუსტებამ, რომლის კვალდაკვალ აღმოსავლეთ ევროპაში დემოკრატიზაციის მოთხოვნა გაიზარდა და დამოუკიდებლობის მსურველმა ეროვნულმა მოძრაობებმა სულ უფრო დიდი გავლენა მოიპოვა.³⁰

ბოსნიაში მცხოვრები მოსახლეობის დეზორიენტაცია რამდენიმე ძირითადი ფაქტორი განაპირობებდა:

- (1) იუგოსლავიის ფედერაციასთან მათი რესპუბლიკის პოლიტიკური ურთიერთობის შესახებ საერთო შეხედულების არარსებობა. მსგავსი საკითხი განხილვის საგანი იქამდე, იოსიფ ბროს ტიტოს მყარი ავტორიტარული მმართველობის პირობებში არასდროს ყოფილა. აქტუალური კი მას შემდეგ გახდა, რაც იუგოსლავიამ დასუსტება, ხოლო სლოვენიამ და ხორვატიამ მისი შემდგენლობიდან გასვლა დაიწყო;
- (2) ათწლეულების მანძილზე გეგმური ეკონომიკის პირობებში მცხოვრები მოსახლეობისთვის დამოუკიდებლობის პირველ წლებში თავისუფალ საბაზრო პრინციპებთან ადაპტირება გაჭირდა. შესაბამისად, მნიშვნელოვნად დაეცა ეკონომიკური აქტივობის ინტენსივობა და გაიზარდა უმუშევრობა. როგორც ყველა პოსტ-კომუნისტურ რესპუბლიკაში, პრობლემები ბოსნიაშიც გამოიწვია დასაქმების ბაზარზე კონკურენციის გაჩენამ. წლების მანძილზე სოციალიზმის

³⁰ ჯენტელსონი, ბ., ამერიკის საგარეო პოლიტიკა, თარგმანი – დ. აფრასიძის, ა. მიქაუტაძის, ა. აბაშიძის, გ. გვალისა, ნ. ტიკარაძის, ტ. სიხარულიძის, თ. ქუმსიაშვილის, ნ. ფავლენიშვილის თარგმანი, დ. აფრასიძისა და გ. გვალისა რედაქტორობით, თბილისი, 2015, 618-619.

პირობებში მცხოვრებ მოსახლეობას, რომელიც შეგუებული იყო სამუშაო ადგილებზე განაწილებას ხელისუფლების ორგანოების მიერ, ახლა სრულიად განსხვავებულ პირობებში უწევდა სამსახურის შენარჩუნება ან ძებნა;³¹

- (3) მოსახლეობის კონსოლიდაცია, რომელიც დამოუკიდებლობის მოპოვების და სახელმწიფოს ჩამოყალიბების არსებითი კომპონენტი იყო, საჭიროებდა საზოგადოების ჰომოგენიზაციას. დასავლურ სამყაროში აღნიშნული პროცესი სამოქალაქო ფუნდამენტზე ხდებოდა. მაგრამ, ვინაიდან ბოსნიასა და სხვა პოსტ-კომუნისტურ ქვეყნებში არ არსებობდა ისეთივე ეკონომიკური და სოციალური ნინაპირობები, როგორც დასავლეთში, აღნიშნული ამოცანის სათანადოდ განხორციელება მოკლე ვადაში ურთულესი აღმოჩნდა. გაურკვეველობა და კრიზისი ჯგუფებს უკვე გამოცდილი მაკონსოლიდირებელი მდგენელების გარშემო გაერთიანებას აიძულებდა.

ბოსნიისა და ჰერცეგოვინას ფედერაციულ ერთეულს იუგოსლავიაში ეთნიკურად ყველაზე ეკლექტური მოსახლეობა ჰყავდა (44% – მუსლიმი ბოსნიელები, 33% – სერბები, 17% – ხორვატები, სხვა – 6%).³² 1980-იან წლებამდე საარჩევნო უფლება ბოსნიაში ძირითადად ფორმალურ ხასიათს ატარებდა. საერთაშორისო და ეროვნულ დონეზე მკვეთრი ცვლილებების პერიოდში, გაზრდილი დემოკრატიზაციის კვალდაკვალ, ახლად მიღებული ხმის რეალურმა უფლებამ მოსახლეობას მანამდე არნახული პოლიტიკური შესაძლებლობა მისცა. თუმცა, რაკი მათი პოლიტიკური აზროვნება ახლანდლისგან სრულიად სხვა, არათავისუფალ და ამაღდროულად, ცხად და განსაზღვრულ გარემოში ყალიბდებოდა, სიახლეებმა და რადიკალური ცვლილებებმა გამოიწვია დეზორიენტაცია. ხმის მიცემა კი უმეტესობამ იმ ნიშნით გადაწყვიტა, რომელიც, თანამედროვე ქაოსური ვითარებისგან განსხვავებით, უფრო გასაგები და უცვლელი იყო. ეს ნიშანი იყო ეთნიკური იდენტობა. შედეგად, ქვეყნის მართვისთვის აუცილებელი პოლიტიკური ინსტიტუტების ფორმირება ეთნიკურ საფუძველზე მოხდა. 1990 წლის ბოსნიის საპარლამენტო არჩევნებში ხმების აბსოლუტური უმრავლესობა გადანაწილდა ეთნიკურ ბაზისზე დაფუძნებულ სამ პარტიაზე, რომელთა შეხედულებები ბოსნიის სახელმწიფოს შესახებ რადიკალურად განსხვავებული იყო.

³¹ Magyar B., Madlovics, B., *The Anatomy of Post-Communist Regimes*, Budapest, 2020, 503-505.

³² Bosnia-Herzegovia, <<https://ucdp.uu.se/country/346>> [12.12.2024]

სერბული დემოკრატიული პარტია (SDS) და მის მიერ დე ფაქტო კონტროლირებადი, ბოსნია ჰერცეგოვინაში შემავალი ავტონომიური რესპუბლიკა „კრანინა“ იუგოსლავიის შემადგენლობაში დარჩენის და ოფიციალურ ბელგრადთან მჭიდრო კოორდინაციის მომხრე იყო. ბოსნიელი ხორვატების პარტია (HDZ) სანყის ეტაპზე უმეტესად ხორვატებით დასახლებულ ჩრდილოეთ რეგიონების ბოსნიიდან სეცესიას და ხორვატიასთან შეერთებას უჭერდა მხარს (შემდგომ წლებში მათი შეხედულება კონფედერაციული რესპუბლიკის სასარგებლოდ შეიცვალა). ბოსნიელების პარტია (SDA), რომლის წინასაარჩევნო კამპანია ანტი-სერბულ პათოსს და მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში ეთნიკურად სერბი მოსახლეობის მხრიდან ბოსნიელების შევიწროების ფაქტებზე აპელირებით მიმდინარეობდა, სახელმწიფოს სუვერენიტეტის და იუგოსლავიიდან სრული გამოყოფის მომხრე იყო.³³

საზოგადოების პოლიტიკური დეზორიენტაციის პირობებში ეთნიკურ საფუძველზე შექმნილმა, ზოგ შემთხვევაში ალტერნატიულმა პოლიტიკურმა ინსტიტუტებმა, უმეტესად ვერ მოახერხა, სწრაფად მიეღწია მედეგობისთვის და ფართო მასებში მოეპოვებინა ლეგიტიმაცია. დევიანტური ქმედება, მათ შორის, უკანონობა, შეუდარებლად გაიზარდა. სახელმწიფო ორგანოები ვერ ახერხებდნენ ქაოსის ელიმინაციას და პოლიტიკური დინამიკის დაქვემდებარებას საკანონმდებლო ნორმებში გაწერილი შინაარსისთვის. მსგავსი ანტაგონიზმის პირობებში შეუძლებელი ხდებოდა სახელმწიფოსთვის კრიტიკული საჭიროების ორგანოების რეფორმირება ან ჩამოყალიბება. არსებული ინსტიტუტები, პოლიტიკური გაურკვევლობის გამო, ვერ ახერხებდნენ გამართულ ფუნქციონირებას.³⁴

1991 წელს იუგოსლავიის ფედერაციის ყველაზე ძლიერმა და განვითარებულმა ერთეულებმა – სლოვენიამ და ხორვატიამ, ფედერაციის შეიარაღებულ ძალებთან მცირემასშტაბიანი დაპირისპირების კვალდაკვალ, მიმართეს საერთაშორისო საზოგადოებას დამოუკიდებლობის აღიარების მოთხოვნით. მათი მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემდეგ, 1992 წელს, იგივე სურვილი ბოსნია-ჰერცეგოვინამაც გამოთქვა.

ბოსნიელ სერბებს არ ხიბლავდათ პერსპექტივა, ეცხოვრათ ისეთ დამოუკიდებელ სახელმწიფოში, რომელიც ოფიციალური ბელგრადის იურისდიქცი-

³³ Lampe J. R., Allcock J. B., History of Kosovo, Encyclopedia Britannica, November 7, 2023, <<https://www.britannica.com/place/history-of-Kosovo>> [12.12.2024].

³⁴ Vukušić I., Karčić H., Torture, Humiliate, Kill: Inside the Bosnian Serb Camp System, Comparative Southeast European Studies, Vol. 71, No. 1, 2023, 138-140.

აში არ მოექცეოდა და ამავდროულად, დამოუკიდებელი ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობას ბოსნიელი მუსლიმები შექმნიდნენ. შესაბამისად, შეიქმნებოდა პოლიტიკური ორგანოები, რომლებშიც სერბები მათი ინტერესების გატარების შესაძლებლობას ვერ ხედავდნენ. აღნიშნულმა მიზეზებმა განაპირობა ბოიკოტი, რომელიც სერბულმა მოსახლეობამ 1992 წელს დანიშნულ რეფერენდუმს გამოუცხადა. რეფერენდუმს ბოსნიისა და ჰერცეგოვინის სუვერენიტეტის გამოცხადება მოჰყვა.³⁵

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომი ვითარება ბოსნიაში სხვა პოსტ-კომუნისტური ქვეყნების ანალოგიური იყო. ავტორიტარიზმის პირობებში აღზრდილი მოსახლეობის აღქმა ხელისუფლების მიმართ იყო მეტწილად პატერნალისტური. მათი უმეტესობა საკუთარი თანამონაწილეობის, ინიციატივის ან გავლენის პოტენციალს სახელმწიფო მართვის განგრძობად პროცესებში ნაკლებად ხედავდა. ჰიბრიდული რეჟიმის პირობებში მსგავსი შესაძლებლობები ხელისუფლების მხრიდანაც მინიმალური იყო. შესაბამისად, გარდაქმნით გამოწვეული მძიმე ეკონომიკური და სოციალური პრობლემები კრიტიკულად მოქმედებდა მთავრობების ლეგიტიმაციაზე.³⁶

დემოკრატიზაციისადმი საუკეთესო მოლოდინების კონტრასტი დამდგარი რეალობასთან, რომელიც ხასიათდებოდა გაზრდილი კრიმინალით, სეპარატიზმით, საზოგადოების პოლიტიკურ ჯგუფებში მწვავე პოლარიზაციით და დეზინტეგრაციის სხვა თვალსაჩინო მაგალითებით. შექმნილმა ვითარებამ, ყველაფერთან ერთად, დემოკრატიისთვის მებრძოლ საზოგადოებათა უმრავლესობაში ხელი შეუწყო ფარდობით დეპრივაციას და აწინდელი იდეალების უარყოფას.³⁷

1992 წელს ბოსნიაში დაიწყო შეიარაღებული დაპირისპირება. იუგოსლავიის ფედერაციული ჯარები ბოსნიიდან გავიდა. სერბული წარმოშობის სამხედროები თანაეთნოსელებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში დარჩა და საბრძოლო მოქმედებებში ჩაერთო ბოსნიის მთავრობის წინააღმდეგ, რომელთა შენაერთები უმეტესად მუსლიმებით იყო დაკომპლექტებული. სულ მალე სერბებმა

³⁵ ქილორი უ. რ., მეოცე საუკუნის მსოფლიო, საერთაშორისო ისტორია 1900 წლიდან, თ. ხუნნარიას და ბ. ჯავახიშვილის თარგმანი, ა. რონდელისა და ე. მეტრეველის რედაქტორებით, თბილისი, 2015, 689-693.

³⁶ Ekiert G., Kubik J., Vachudova M. A., Democracy in the Post-Communist World: An Unending Quest?, East European Politics and Societies, Vol. 21, No. 1, 2007, 7-30.

³⁷ Ekiert G., Three Generations of Research on Post Communist Politics—A Sketch, East European Politics and Societies, Vol. 29, No. 2, 2015, 323-337.

სარაევო ალყაში მოაქციეს, რასაც ხანგრძლივი ჰუმანიტარული კრიზისი და დიდი ადამიანური მსხვერპლი მოჰყვა.³⁸

აღსანიშნავია, რომ ბოსნიის სამოქალაქო ომის შემთხვევაში არსებობდა შეიარაღებული დაპირისპირების განგრძობადობისთვის საჭირო ის გარემო-პირობებიც, რომლებიც ჰიპოთეზის არგუმენტირებისას აღინერა. სერბებით კომპაქტურად დასახლებულ „კრაინას“, იმავე „რესპუბლიკა სრპსკას“, სამხრეთ აღმოსავლეთ ნაწილს გრძელი საერთო საზღვარი აქვს სერბეთთან, რომელიც ომის პერიოდში თავის თანაეთნოსელებს აქტიურ სამხედრო და ფინანსურ დახმარებას უწევდა.

VI. დასკვნა

კლევის ფარგლებში განხორციელებული ანალიზის საფუძველზე ნაპოვნი იქნა არაერთი არგუმენტი, რომლებიც ადასტურებს საზოგადოების პოლიტიკური ანომიის კონდიციის კორელაციას სამოქალაქო ომის წინაპირობებთან. რიგ შემთხვევებში კი, ამ ორი სოციო-პოლიტიკური ფენომენის კომპონენტები სრულიად იდენტურია. აღნიშნული მოსაზრება არ გულისხმობს სოციუმის ამგვარი მდგომარეობის შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებულ კონფლიქტისგან განუყოფლობას.

ცხადია, ერთი მხრივ, სამოქალაქო ომი შესაძლოა პოლიტიკური ანომიის არარსებობის პირობებშიც წარმოიქმნას, რადგან არსებობდნენ შესაბამისი შესაძლებლობის მქონე ინტერესჯგუფები, პროცესებში უცხო სპეცსამსახურები ჩაერიონ და ა.შ. ხოლო, მეორე მხრივ, პოლიტიკური ანომია შესაძლებელია არ გადაიზარდოს სამოქალაქო ომში, თუკი ვერ მოხერხდა საბრძოლო და ფინანსური რესურსის მოპოვება, შეუძლებელი გახდა ერთ გეოგრაფიულ არეალში ცოცხალი ძალის მობილიზება და სახელმწიფო ინსტიტუტების გამართულმა ფუნქციონირებამ მოახერხა შესაძლო შეიარაღებული ინციდენტების პრევენცია.

ბოსნია-ჰერცეგოვინის მაგალითი აჩვენებს, რომ რადიკალური ცვლილებების შედეგად პოლიტიკურ ნორმათა რელევანტურობის დაკარგვამ, საზოგადოების დეზორიენტაციამ და მცირე ჯგუფებში გაერთიანებამ არსებითი საფუძველი შექმნა, პოლიტიკური პროცესი ესკალირებულიყო შეიარაღებულ დაპირისპირე-

³⁸ United States Central Intelligence Agency, Dayton Agreement, 1995, 24 November: Bosnia and Herzegovina, <<https://www.loc.gov/item/2009584228/>> [12.12.2024]

ბამდე. სამოქალაქო ომი დაიწყო, რადგან აღნიშნულთან ერთად არსებობდა სხვა ნინაპირობებიც: დომოგრაფიული ასპექტი სასურველ გეოგრაფიულ არეალში, რესურსები და მთავარი – სახელმწიფოს ლეგიტიმაციის კრიზისი.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ნახსენები, საფრთხის შემცველი, დამატებითი გარემოებები მაგალითად, ეთნიკური ერთობების სახელმწიფო საზღვართან კომპაქტური დასახლება და სხვადასხვაგვარ რესურსზე წვდომა სტაბილური პოლიტიკური ვითარების შემთხვევაში საფრთხის მატარებელი არ არის, რადგან არსებობს უამრავი მშვიდობიანი სახელმწიფოს მაგალითი მსგავსი მახასიათებლებით.

აქედან გამომდინარე, მოცემული კვლევის საფუძველზე შესაძლებელია დავადასტუროთ, რომ საზოგადოების ანომიური მდგომარეობა ატარებს მნიშვნელოვან რისკებს, შესაბამისი გარემოებების წარმოქმნის შემთხვევაში, მარტივად ესკალირდეს შეიარაღებულ დაპირისპირებამდე, რადგან მსგავსი სოციალური ნიადაგი მინიმუმამდე ამცირებს მოსახლეობის თუ პოლიტიკური ელიტის რეზისტენტულობას შიდა თუ გარე უსაფრთხოების გამონვევების მიმართ.

გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურა

- პლატონი, სახელმწიფო, ბ. ბრეგვაძის თარგმანი, თბილისი, 2003 [p'lat'oni, sak-helmts'ipo, b. bregvadzis targmani, tbilisi, 2003]
- ქილორი უ. რ., მეოცე საუკუნის მსოფლიო, საერთაშორისო ისტორია 1900 წლიდან, თ. ხუნწარიას და ბ. ჯავახიშვილის თარგმანი, ა. რონდელისა და ე. მეტრეველის რედაქტორობით, თბილისი, 2015 [kilori u. r., meotse sauk'un-is msoplio, saertashoriso ist'oria 1900 ts'lidan, t. khunts'arias da b. javakhishvilis targmani, a. rondelisa da e. met'revelis redakt'orobit, tbilisi, 2015]
- ჯენტელსონი ბ., ამერიკის საგარეო პოლიტიკა, თარგმანი – დ. აფრასიძის, ა. მიქაუტაძის, ა. აბაშიძის, გ. გვალიას, ნ. ტიკარაძის, ტ. სიხარულიძის, თ. ქუმსიაშვილის, ნ. ფავლენიშვილის თარგმანი, დ. აფრასიძისა და გ. გვალიას რედაქტორობით, თბილისი, 2015 [jent'elsoni b., amerik'is sagareo p'olit'ik'a, targmani - d. aprasidzis, a. mikaut'adzis, a. abashidzis, g. gvalias, n. t'ik'aradzis, t. sikharulidzis, t. kumsiashvilis, n. pavlenishvilis targmani, d. aprasidzisa da g. gvalias redakt'orobit, tbilisi, 2015]
- Abashidze Z., Ananeishvili, G., International Armed Conflicts in the Final Stage of the Cold War (1975-1990) and Subsequent Period (1991-2005), Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences, Vol. 17, No. 4, 2023
- Abu Bader, S., Ianchovichina E., Polarization, Foreign Military Intervention and Civil Conflict, Policy Research Working Paper, Report Number WPS8248, 2017

- Burgi N., *Societies Without Citizens: The Anomic Impacts of Labor Market Restructuring and the Erosion of Social Rights in Europe*, *European Journal of Social Theory*, Vol. 17, No. 3, 2014
- Burton-Chellew M. N., Ross-Gillespie A., West S. A., *Cooperation in Humans: Competition Between Groups and Proximate Emotions*, *Evolution and Human Behavior*, Vol. 31, No. 2, 2010
- Collier P., Elliott V. L., Hegre H., Hoeffler A., Reynal-Querol M., Sambanis N., *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*, Washington DC, 2003
- Collier P., Hoeffler A., *On Economic Causes of Civil War*, *Oxford Economic Papers*, Vol. 50, No. 4, 1998
- De Figueiredo R. J., Weingast B. R., *Rationality of Fear: Political Opportunism and Ethnic Conflict*, in: *Civil Wars, Insecurity, and Intervention*, Edited by B. F. Walter and J. Snyder, Columbia University Press, 1999
- Djankov S., Reynal-Querol M., *The Causes of Civil War*, Policy, Research Working Paper, Report Number WPS 4254, Washington DC, 2007
- Durkheim É., *Suicide: A Study in Sociology*, Translated by J. A. Spaulding and G. Simpson, London, 2005
- Durkheim E., *The Division of Labor In Society*, Translated by G. Simpson, Edited by S. Lukes, The Free Press of Glencoe, 1960
- Ekiert G., Kubik J., Vachudova M. A., *Democracy in the Post-Communist World: An Unending Quest?*, *East European Politics and Societies*, Vol. 21, No. 1, 2007
- Ekiert G., *Three Generations of Research on Post Communist Politics—A Sketch*, *East European Politics and Societies*, Vol. 29, No. 2, 2015
- Giddens A., *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber*, Cambridge University Press, 1971
- Gleditsch N. P., Wallensteen P., Eriksson M., Sollenberg M., Strand H., *Armed Conflict 1946-2001: A New Dataset*, *Journal of Peace Research*, Vol. 39, No. 5, 2002
- Harbom L., Melander E., Wallensteen P., *Dyadic Dimensions of Armed Conflict, 1946-2007*, *Journal of Peace Research*, Vol. 45, No. 5, 2008
- Heydari A., Teymoori A., Nasiri H., Fardzadeh H. E., *Relationship Between Socioeconomic Status, Anomie, and Authoritarianism*, *Journal of Social Sciences and Humanities*, Vol. 7, No. 1, 2012
- Jones B. D., Stedman S. J., *Civil Wars & the Post – Cold War International Order*, *Dædalus*, Vol. 146, No. 4, 2017
- Ionescu O., Tavani, J., Collange J., *Political Extremism and Perceived Anomie: New Evidence of Political Extremes' Symmetries and Asymmetries Within French Samples*, *International Review of Social Psychology*, Vol. 34, No. 1, 2021
- Kalyvas S. N., Balcells L., *International System and Technologies of Rebellion: How the Cold War Shaped Internal Conflict*, *American Political Science Association*, Vol. 104, No. 3, 2010

- Kaufman S. J., Symbolic Politics or Rational Choice. *International Security*, Vol. 30, No. 4, 2006
- Magyar B., Madlovics, B., *The Anatomy of Post-Communist Regimes*, Budapest, 2020
- Mansfield E. D., Snyder J., Democratization and War, *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 3, 1995
- Merton R. K., *Social Theory and Social Structure*, New York, 1968
- Smith T., *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy*, Princeton University Press, 2012
- Sprong S. J., "Our Country Needs a Strong Leader Right Now": Economic Inequality Enhances the Wish for a Strong Leader, *Psychological Science*, Vol. 30, No. 11, 2019
- Stankunas M., Lindbert J., Avery M., Sorensen R. Suicide, Recession and Unemployment, *The Lancet*, Vol. 381, No. 721. 2013
- Sydie R.A., *Natural Women Cultured Men: A Feminist Perspective on Sociological Theory*, Toronto, 1987
- Thorlindsson T., Bernburg J. G., Durkheim's Theory of Social Order and Deviance: a Multi-level Test, *European Sociological Review*, Vol. 20, No. 4, 2004
- Toft M. D., *The Geography of Ethnic Violence: Identity, Interests, and Indivisibility of Territory*, Princeton University Press, 2003
- Tughushi L., Turmanidze K., Gagua M., Khundadze T., Ananeishvili G., Zurabashvili T., *Anti-liberal Populism and the Treat of Russian Influence in the Regions of Georgia*, Tbilisi, 2018
- Vukušić I., Karčić H., *Torture, Humiliate, Kill: Inside the Bosnian Serb Camp System*, *Comparative Southeast European Studies*, Vol. 71, No. 1, 2023

Guram Ananeishvili*

POLITICAL ANOMIE AND CIVIL WAR

Abstract

The article critically analyzes the concept of political anomie and examines how such social conditions are influenced by radical changes at the national level, as well as the impact of international dynamics on its emergence. Case study methodology was employed to research the correlation between political anomie and the genesis of armed civil conflict. Using Bosnia-Herzegovina as a case study, empirical evidence was identified that demonstrates how civil war can be, in some cases, determined by political anomie.

Keywords: Political Anomie, Civil War, Radical Changes.

* Assistant at Sulkhan-Saba Orbeliani University; PhD Candidate at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, g.ananeishvili@sabauni.edu.ge <https://orcid.org/0009-0004-0079-5349>